КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ КУЛЬТУРИ

На правах рукопису

АЛЕЙНІКОВ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ІГРОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

/на матеріалі дитячих музичних шкіл та музичних студій/

13.00.02 - методика викладання музики та методика музичного виховання

А в т о р е ф е р а т

дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

КИЇВ - 1995

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Київському державному інституті культури

Науковий керівник – кандидат педагогічних наук, професор
ЗАГАДАРЧУК Галина Миколаївна

Офіційні опоненти:

1. Доктор педагогічних наук, професор ПАДАЛКА Галина Микитівна
2. Кандидат педагогічних наук, доцент НАРОЖНА Надія Іванівна

Провідна організація – Інститут підвищення кваліфікації працівників культури Міністерства культури України

Захист відбудеться "11" жовтня 1995 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К.01.34.01 у Київському державному інституті культури /м.Київ, вул.Щорса, 36/

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського державного інституту культури /м.Київ, вул.Щорса, 36/

Автореферат розісланий "8" вересня 1995 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Н.В.КОВАЛЕНКО

1262 авт.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Актуальність проблеми. Процеси державного відродження України обумовлюють гостру необхідність духовного оновлення суспільства, у зв"язку з чим зростає значення музично-естетичного виховання школярів. Складовою частиною загальної системи музично-естетичного виховання молодших школярів є розвиток їхніх музично-творчих здібностей в умовах музичних студій та музичних шкіл.

У розвиткові музично-творчих здібностей дітей одним з найважливіших періодів їх життя є молодший шкільний вік. Підвищене емоційне сприйняття, образне мислення та творче уявлення сприяють утворенню найбільш сприятливих умов для розвитку музично-творчих здібностей у дітей цього віку в процесі ігрової діяльності. Актуальність досліджуваної теми визначається сучасними вимогами до формування творчої особистості та гуманітаризації освіти на сучасному етапі розвитку суспільства.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу з проблем розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів /Ананьєва Б.Г., Бодальова О.О., Бондаря В.І., Венгера Л.А., Виготського Л.С., Дранкова В.Л., Кан-Калика В.А., Крутецького В.А., Ковальова О.Г., Леонтьєва О.М., Ломова Б.Ф., Лейтеса Н.С., Єрмолаєвої-Томіної Л.Б./, а також музично-теоретичну /Артоболевської Г.Д., Асаф"єва Б.В., Апраксіної О.О., Блонського П.П., Брюсової Н.Я., Баренбойма Л.А., Вишнякова М.Ф., Вілемса Є., Гродзенської Н.Л., Кабалевського Д.Б, Коваль Л.Г., Падалки Г.М., Ригіної Г.С., Румер М.О., Шацької В.М., Яворського Б.Л./, слід зазначити, що для вирішення даної проблеми важливою є цілеспрямована діяльність дитячих музичних шкіл та музичних студій, котра, володіючи величезною силою, збагачує духовний світ дитини та

сприяє його всебічному гармонійному розвитку.

Дослідники дитячої творчості /Н.О.Ветлугіна, Л.С.Виготський, К.М.Гуревич, Б.І.Коротяєв, В.О.Левін, О.О.Мелік-Пашаєв, Я.О.Пономарьов та інші/ довели педагогічну цінність різних видів художньої діяльності /образотворчої, мовної, музичної, театрально-ігрової/ у розвитку творчого потенціалу молодших школярів. Разом з тим спостереження виявляють, що залучення дітей до такого виду діяльності не вирішує в повній мірі питання про розвиток творчої спрямованості особистості та здібностей молодших школярів. Важно використовувати для цієї мети можливості інших видів дитячої творчості та, в першу чергу, творчої музично-ігрової діяльності.

Об"єктом дослідження є процес спільної музично-ігрової діяльності дитячих музичних шкіл та музичних студій позашкільних установ, спрямованої на розвиток музично-творчих здібностей молодших школярів з використанням специфічних форм роботи.

Предметом дослідження є педагогічний процес, в якому забезпечуються умови для розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів в ігровій діяльності.

Мета дослідження полягає у визначенні педагогічних умов розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів у процесі спільної діяльності дитячих музичних шкіл та музичних студій у розробці ефективних шляхів удосконалення музично-ігрової діяльності.

Гіпотеза: у своєму дослідженні ми виходили з положення, що педагогічний процес розвитку творчих здібностей молодших школярів буде більш ефективним, якщо педагогічний вплив визначатиметься оптимальним сполученням особистісних, професійних та педагогічних здібностей і якостей керівника музичної студії та викладача дитячої музичної школи. Припускається, що цьому

сприятиме така організація педагогічного процесу у спільній діяльності музичної студії та дитячої музичної школи, яка заснована:

– на вивченні інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку в процесі музично-ігрової діяльності;

– на знанні та умінні використовувати на практиці основні психолого-педагогічні механізми у розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів;

– на вмінні визначати рівень розвитку музично-творчих здібностей дітей та згідно до цього створювати педагогічні умови для оптимального розвитку цих здібностей.

Завдання дослідження:

– проаналізувати рівень розробленості даної проблеми в музично-педагогічній літературі, вивчити вплив особливостей молодшого шкільного віку на процес музично-ігрової діяльності;

– обґрунтувати найбільш оптимальні засоби, методи та форми виховної роботи дитячих музичних шкіл та музичних студій, які сприяють розвитку творчих здібностей молодших школярів;

– розробити та експериментально довести ефективність педагогічної системи впливів на процес розвитку музично-творчих здібностей дітей.

Методологічною основою дослідження є психолого-педагогічні та музично-мистецтвознавчі праці про провідне значення музично-ігрової діяльності у розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Методи дослідження:

– вивчення та узагальнення роботи у дитячих музичних школах та музичних студіях над розвитком здібностей молодших школярів;

- експериментальне моделювання процесу формування здібностей у ході музично-ігрової діяльності, використання традиційних методів конкретних досліджень: спостереження, письмові та усні опитування, складання тестів, соціометричні методи творчі завдання.

Дослідження проводилось у дитячих музичних школах №№ 13, 23, 28, 34, 37 м.Києва, Фастівській та Бориспільській дитячих музичних школах Київської області, а також у музичних студіях клубів "Юність", "Північний","Либідь".

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у визначенні поняття музично-творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності, в обгрунтуванні педагогічних умов, що забезпечують їх формування, а також у науково-експериментальному обгрунтуванні найбільш оптимальних форм та методів навчальної роботи, спрямованої на розвиток музично-творчих здібностей молодших школярів.

Обгрунтованість і вірогідність результатів дисертації забезпечуються теоретичним дослідженням провідних механізмів розвитку музично-творчих здібностей, кількісним та якісним аналізом його даних, комплексною методикою дослідження, адекватною щодо мети, об"єкта, предмета та завдань дослідження, відображенням у ньому досягнень сучасної науки, надійністю експериментальних даних у різноманітних за специфікою діяльності базових установ.

Теоретичне значення дослідження складає конкретизація провідних положень особистісного підходу до розвитку творчої індивідуальності у дітей молодшого шкільного віку через музично-ігрову діяльність; уточнення загальних та відмітних ознак музично-ігрових ситуацій, що сприяють розвитку творчих здібностей молодших школярів; обгрунтування значення музично-ігро-

вої діяльності у формуванні та розвитку творчих здібностей молодших школярів як важливого особистісного компоненту освіти, який створює передумови розвитку творчої спрямованості особистості в майбутньому.

Практичне значення дослідження полягає у розробці науково-методичних рекомендацій щодо розвитку музично-творчих здібностей учнів у діяльності дитячих музичних студій. Матеріали теоретичної та експериментальної частин дослідження відображені в публікаціях. Вони знайшли практичне використання в роботі дитячих музичних шкіл та музичних студій м.Києва та Київської області.

На захист виносяться такі положення:

а/ педагогічні умови розвитку музично-творчих здібностей у процесі музично-ігрової діяльності;

б/ положення про те, що ефективність педагогічного впливу визначається сполученням особистісних та професійних педагогічних якостей музичного керівника;

в/ критерії та рівні ефективного розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів у спільній діяльності дитячих музичних шкіл та музичних студій.

Апробація результатів дослідження здійснювалась у ході проведення дослідно-експериментальної роботи. Основні положення дослідження були викладені автором та обговорені на науково-практичних конференціях : "Проблеми активізації діяльності установ культури та мистецтва по підвищенню духовного потенціалу особистості" /Київ, 1988. "Взаємодія школи та клуба у музично-естетичному вихованні дітей"/; "Актуальні питання патріотичного та інтернаціонального виховання засобами культури та мистецтва на сучасному етапі" /Харків, 1989. "Виховні можливості гри як засоба патріотичного та інтернаціонального виховання школя-

рів"/; "До питання розвитку творчих здібностей дітей засобами музично-ігрової діяльності" /Київ, 1993. "Інститут культури на сучасному етапі"; "До питання діагностики музично-творчих здібностей дітей" /Київ, 1994. "Культурно-просвітницька діяльність у сучасних умовах"/; "Розвиток музично-творчих здібностей школярів засобами гри на українських народних інструментах" /Київ, 1995. "Сучасні проблеми розвитку культури"/.

Структура дисертації обумовлена логікою дослідження, визначеними завданнями та складається з вступу, двох розділів, заключення та списку використаної літератури.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У ВСТУПІ обґрунтована актуальність теми, визначені цілі та основні завдання, методологічні принципи та методи дослідження, наукова новизна, теоретична та практична значимість, достовірність, основні положення, які виносяться на захист.

У ПЕРШОМУ РОЗДІЛІ "Психолого-педагогічні особливості розвитку молодших школярів" висвітлюються теоретичні основи дослідження розвитку музично-творчих здібностей як педагогічної проблеми, визначаються педагогічні можливості музично-ігрової діяльності у розвитку творчих здібностей молодших школярів, увага приділяється процесу взаємодії вчителя та учня як ефективній умові розвитку музично-творчих здібностей.

Дослідники проблеми розвитку здібностей /В.І.Бондар, В.А.Крутецький, Л.Б.Єрмолаєва-Томіна, Д.Б.Ельконін, М.Г.Яновська та інші/ неодноразово підкреслювали значення розробки цих питань у процесі музично-естетичного виховання школярів.

Під означенням поняття "здібність" більшість вищеназва-

них авторів розуміють розвиток індивідуальних особливостей школярів, який є умовою успішного виконання діяльності.

При визначенні поняття "здібності" ми використали вислів академіка Б.М.Теплова, який характеризує їх "як такі стійкі індивідуальні психічні властивості особистості, котр..є умовою виконання одного чи декількох видів діяльності".

Для нашого дослідження важливі положення Б.М.Теплова, який, вивчаючи структуру музичних здібностей, органічно пов"язував їх із загальним розвитком особистості. Ми використали його визначення поняття про музичність як синтетичне вираження музичної обдарованості та її основні компоненти:

а/ емоційно-естетичне ставлення до дійсності;

б/ образне мислення;

в/ система музично-слухових уявлень, яка включає в себе різні якісні властивості музичного слуху, ладового відчуття та ритмічного сприйняття.

Відомо, що музичні здібності розвиваються не у всіх школярів однаково. В одних вони проявляються вже з перших музичних занять, в інших - у процесі довгого та систематичного педагогічного впливу. Однак цінним є те, що загальне музичне виховання, здійснюване в умовах дитячих музичних закладів, сприяє розвитку музичних даних всіх школярів, а не лише найбільш обдарованих.

У дослідженні ми спиралися на висновки Б.М.Теплова, який виділив три основні різновиди музичних здібностей, які склада-

---

I. Див.: Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных отличий. - М., 1961. - С.101.

ють, за його словами, ядро структури музичності:

1/ ладове відчуття /перцептивний або емоційний компонент музичного слуху/ - здібність емоційно розрізняти ладові функції звуковисотного руху. Проявляючись у сприйнятті мелодії, у чуттєвості до точності інтонації, воно складає нерозривну єдність з відчуттям музичної висоти, відокремленої від тембру;

2/ здібність до слухового уявлення /репродуктивний або слуховий компонент/ - здібність вільно користуватися слуховими уявленнями, які виявляються у відтворенні мелодії за слухом;

3/ музично-ритмічне відчуття - здібність активно /рухомо/ переживати музику, відчувати емоційний бік, емоційну виразність музичного ритму та точно відтворювати останній.

У психолого-педагогічних працях розрізняються спеціальні здібності щодо спрямованості /наприклад, до тих чи інших видів мистецтва, до техніки, до мов/ та загальні, або загально-розумові, здібності пам"яті.

Безумовно, що без взаємодії цих здібностей /загальних, психолого-педагогічних, музичних та творчих/, без залежності один від одного нема розвитку творчих здібностей молодших школярів у музично-ігровій діяльності.

Аналізуючи термін "музично-творчі здібності", слід відзначити, що поняття "творчість" походить від слова "творити". І в загальновідомому значенні цього слова означає шукати, винаходити, створювати щось таке, що не зустрічалося в минулому досвіді - індивідуальному та суспільному.

Відповідно і творча пізнавальна музично-ігрова діяльність молодших школярів є самостійний пошук та створення або конструювання якогось нового "музичного продукту" /в індивідуальному досвіді учнів - нового, невідомого для них наукового знання або метода, але відомого, як правило, у суспільному досвіді.

Отже, основними критеріями творчості у пізнавальній музично-ігровій діяльності молодшого школяра є: самостійність /повна або часткова/; пошук та підбір можливих музично-ігрових варіантів руху до творчої мети /у повному або частковому обсязі/; створення у процесі руху до творчої мети нового музично-ігрового продукту /у повному чи частковому вигляді/.

Ступінь повноти самостійності, пошуку та створення музично-ігрового продукту дозволив виявити рівні музичної творчості: низький, середній, високий.

Досвід свідчить, що творча музично-ігрова діяльність неможлива без усвідомлення творчої мети пошуку, без активного відтворення раніше засвоєних музичних знань, без інтересу до поповнення недостатніх знань з уже готових джерел, до самостійного пошуку, нарешті - без фантазії та емоцій.

Аналіз літератури та практичної діяльності дозволив визначити етапи в системі розвитку музично-творчих здібностей:

а/ операції в музично-ігровій ситуації залежать від конкретних умов, які трапляються на уроці;

б/ самостійна "творчість" учня через фантазію та уяву в процесі гри - то є вияв дитячої творчості;

в/ сам процес музично-ігрової діяльності вже є подальшим розвитком окремих здібностей, які будуть перетворюватися у творчі здібності та які у молодшому шкільному віці дають цікаву"схему ігрової репетиції" майбутніх професій. Будь-яка творчість дає молодшому школяру знання, які сприяють зростанню освітнього рівня кожної дитини.

Ігрова діяльність досліджується вченими як основна форма організації молодшого школяра, як засіб виховання здібностей /Л.В.Артемова, Л.П.Бочкарьов, О.В.Запорожець, С.М.Карпова, Л.С.Фурміна та інші/.

Високо оцінюючи функції гри, психолог М.Д.Левітов стверджував, що для виховання окремих рис характеру необхідно, щоб він спочатку пережив хоча б тимчасово відповідні стани. Ці тимчасові стани рішучості, змістовності, ініціативності обов"язково виникають у дитячій грі на рівні повсякденного життя.

Гра у школярів є провідним видом діяльності. Дитина вже сама стає ініціативною та активною, вона намагається зробити те, що вміє, чому вже навчилася. Діти у грі хочуть досягти успіху, і їм треба допомогти в цьому, кожний раз з цікавістю заохочуючи їх фантазії, які доповнюють музичний розвиток та виховання і які призводять саме до здібності розвивати самостійно /у майбутньому/ свої творчі початки, виявляти свою творчу активність у житті.

Узагальнення досвіду педагогічної діяльності свідчить, що для її успіху недостатньо лише знання вчителем основ наук та методики навчально-виховного процесу. Всі його знання та практичні вміння можуть передаватися учням лише через систему живого та безпосереднього спілкування з ними. Сам процес спілкування педагога та учня є важливою умовою та змістом професійної педагогічної діяльності щодо розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів.

Відомо, що в основі розвитку творчих здібностей лежить поняття виховання в широкому розумінні цього слова, яке містить у собі прогресивне навчання в процесі музично-ігрової діяльності. Цінності культури охоплюють не лише моральні, етичні та естетичні ідеали, але й знання. Значення розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку полягає у формуванні та передачі знань та умінь у процесі музично-ігрового навчання та у залученні особистості дитини до системи культурних цінностей.

мають таке поняття, як "музикування"; 12% - не дуже добре розуміють.

У багатьох учнів характеристика музичного образу виражається через красу мелодії, але деякі цю красу не відчувають.

Діагностичний етап констатуючого експерименту дозволив не лише визначити рівень розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів та висвітлити їх інтереси в процесі музично-ігрової діяльності, але й впливати на поглиблення цих інтересів.

У процесі проведення експериментальної роботи спостерігались зміни інтересів: вже 68% молодших школярів імпонувало музикування, у процесі якого вони використовували свої теоретичні та виконавські знання.

Оцінювання рівня розвитку музично-творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку проходило за такими показниками: мелодичний та гармонійний слух, почуття ритму, музична пам"ять, уява та музичне мислення, емоційна реакція на музику та її сприйняття, артистичність, імпровізація та творчі завдання.

Якість даних показників оцінювалась нами не лише за п"ятибальною системою, а й за іншими критеріями, які були запозичені нами з методу узагальнення характеристик К.К.Платонова.[1]

Аналіз результатів констатуючого етапу психолого-педагогічного експерименту дозволив зробити такі висновки:

а/ музично-ігрове виховання на початковому етапі повинно показати дитині шлях до усвідомленого сприйняття музики. Самостійне музикування полегшує цей шлях, але не гарантує успіху. Тому необхідно підводити учнів до диференційованого слухання

I. Див.: Методы социально-психологических исследований. - М., 1975. - С.156-163.

музики, розвивати уміння розрізняти та оцінювати її;

б/ музично-ігрове виховання повинно розвивати у можливо більшої кількості учнів здібність до самостійного музикування, так як воно відкриває шлях до більш повного розуміння музики. Таке музикування може виявитись у вокальній чи інструментальній формі, у вигляді гри на інструменті чи участі у великих або малих ансамблях;

в/ необхідність масового музично-ігрового виховання визначається місцем, яке займає музика у загальній системі освіти. Як відомо, музика апелює до розуміння та волі, до почуття та творчої фантазії. Формуючи чуттєве та раціональне сприйняття, музично-ігрове виховання сприяє розвитку таких властивостей та здібностей, які не тільки музично розвивають особистість, але й роблять її більш здатною сприймати інші сфери духовного життя.

Констатуючий етап експерименту показав, що педагогу необхідно постійно піклуватися про інтереси дітей, залучених до музично-ігрової діяльності, та прагнути того, щоб кожен з них отримував повноцінні знання не лише у процесі занять, але й умів їх використати після закінчення навчання у дитячій музичній школі або студії.

Теоретичний аналіз процесу розвитку ігрової діяльності, результати констатуючого дослідження свідчать про те, що до початку формуючого етапу експерименту був зафіксований більш низький рівень цих здібностей /у 85% учнів/ у порівнянні з їх потенційними віковими можливостями. Це дозволило висунути такі основні напрямки педагогічного керівництва процесом формування музично-творчих здібностей молодших школярів:

- забезпечення оптимальної педагогічної взаємодії вчителя та учня на музичних заняттях;

- стимулювання процесу розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів засобами використання музично-ігрових форм роботи;

- організація творчих /імпровізаційних/ форм діяльності, які сприяють ефективному розвитку музичних здібностей учнів.

У відповідності до цього, методичне керівництво процесом розвитку музично-творчих здібностей учнів здійснювалося етапами. Одночасно з боку викладача було продовжено вивчення стану загальної музичної підготовки учнів, яке полягало у неодноразовій перевірці даних молодших школярів. Це здійснювалося одночасно з фіксацією особистісно-психологічних та професійних якостей учнів.

Комплекс вияву музично-творчих здібностей молодших школярів фіксувався у процесі їх динамічного розвитку. При проведенні даного педагогічного експерименту особливу увагу було звернено на розвиток музично-творчих здібностей у дитячому віці.

У ході формуючого етапу експерименту створювались такі умови, за яких заохочувались будь-які прояви творчості в учнів незалежно від рівня, досягнутого ними з точки зору стандартів дорослих. При цьому констатувалося, що непомірна критика з боку вчителя може стати згубною для творчих спроб учня. Експеримент виявив, що в кожному учні потрібно розвивати образне мислення, яке дозволить збудити інтерес до музично-ігрової творчості. Як підтвердила дослідно-експериментальна робота, в процесі музично-ігрової діяльності творчого досвіду молодші школярі набувають, в основному, двома шляхами. Перший - це самостійна форма вияву себе у різноманітних видах творчої діяльності: музичній грі, виконавській, драматизації,

опіві, музикуванні, образотворчому мистецтві, - без якогось контролю та керівництва зовні. Другий - творча музично-ігрова діяльність під керівництвом педагога. Очевидно, що в основі обох випадків лежать індивідуальні особливості дітей: їх характер, темперамент, загальний музичний розвиток з визначеними потребами та інтересами, мотивами, цілями, специфікою гри компонентів музичної творчості - оригінальності мислення, чуттєвості, евристичності, активності, самостійності, критичності, натхненності.

Аналіз експериментальних даних виявив, що молодші школярі не завжди вміють користуватися своїм досвідом у нових музично-ігрових ситуаціях. Так, засвоюючи під час гри багато музичних творів, в індивідуальній музичній творчості у більш як 73% молодших школярів переважає інтуїтивний, неусвідомлений спосіб ігрової імпровізації, а також використання неоригінальних прийомів комбінування засобів музично-ігрової та образотворчої виразності. Таке явище можна пояснити тим, що на музично-ігрових заняттях часто переважає відчутний розрив між теоретичними і практичними видами музично-ігрової діяльності.

Анкетне опитування 232 вчителів дитячих музичних шкіл та музичних студій Києва та Київської області дозволив виявити необхідні творчі навички та вміння для розвитку музичних здібностей молодших школярів у процесі музично-ігрової діяльності. За значенням ці навички та уміння були зафіксовані таким чином:

- уміння творчо складати музично-ігрові ситуації;
- уміння розвивати музичні інтонації у певній формі через гру;
- уміння пізнавати та оцінювати характер музичних творів;
- уміння імпровізувати за заданим літературним сюжетом,

музичною темою чи образотворчим малюнком;

- уміння імпровізувати ритм чи мелодію до знайомого музичного твору;

- уміння створити музично-ігровий сюжет чи доповнити музично-ігровий образ.

Оцінювання рівнів розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів на формуючому етапі експериментальної роботи проходило за такими показниками: ладовисотний /мелодичний/ слух, гармонійний слух, почуття ритму, музична пам"ять, уява, музичне мислення, емоційна реакція на музику, артистичність, імпровізація, творчі завдання.

Аналізуючи підсумки проведеного експерименту, слід зазначити, що якщо рівень основних показників за результатами І-го зрізу в контрольній та експериментальній групах був практично однаковий /різниця складала +- від 0,І до 0,3 балу/, то за результатами 3-го зрізу різниця складала +- від 0,8 до 2,0 балів. Це свідчить про те, що приріст показників між І-м і 3-м зрізами у шкалі балів є суттєвим, так як до кінця проведення формуючого експерименту спостерігається підвищення всіх показників у експериментальній групі, отже, підвищений рівень розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів.

Розвиток музичного слуху багато в чому залежить як від природних даних учня, так і від досвідченого педагогічного керівництва. У контрольній групі при такому керівництві та активності педагога все ж не виникала ефективна педагогічна взаємодія за рахунок того, що група відрізнялась деякою пасивністю. В експериментальній групі нам вдалося через специфічні форми роботи досягти більш високих результатів як у плані вдосконалення педагогічної взаємодії, так і у плані розвитку музичного слуху дітей молодшого шкільного віку.

6. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи по розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів виявив не лише кількісний та якісний зріст показників у експериментальній групі, а й їх творчий рівень:

- імпровізаційні завдання носили розгорнутий характер і більш глибоко розкривали музичний образ;

- складені мелодії ставали більш яскравими та виразними;

- більш різноманітними ставали темпові та ритмічні співвідношення у розкритті музичного образу;

- процес створення та відтворення музичного образу ставав безпосереднішим та досконалішим;

- у задумуванні ритмічних та мелодичних імпровізацій простежувалося правильне виконання завдання.

Результати нашого дослідження дозволяють відзначити, що у молодшому шкільному віці активізація музично-творчого потенціалу і розвиток творчих здібностей набувають розвиваючого характеру лише за певних умов, коли забезпечується єдність емоційних та інтелектуальних можливостей, зберігається взаємозв"язок між різними видами музично-ігрової діяльності на уроці, здійснюється цілеспрямоване та послідовне залучення до індивідуальної та колективної творчості.

Роль емоційно-чуттєвих процесів у музично-ігровій діяльності розглядається нами не просто як "стимули" музично-інтелектуальної діяльності, а як складовий компонент дитячої музичної творчості, яка сприяє досягненню уявного кінцевого результату: розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності.

У ході музично-ігрової діяльності, в процесі розвитку творчих здібностей молодших школярів ми використовували основ-

ні види дитячої творчості: музичне сприйняття та оцінювання; вокальні та інструментальні імпровізації /ритмічні, мелодичні та з елементами поліфонії/, які ефективно формували такі основні компоненти музичних здібностей, як звуковисотний та гармонійний слух, почуття ладу та ритму.

Апробація та впровадження у практику навчально-виховної роботи дитячих музичних шкіл і музичних студій визначених нами педагогічних умов підтверджують, що основними шляхами розвитку творчих здібностей молодших школярів у процесі музично-ігрової діяльності є дотримування визначеної стадійності у музично-ігровому навчанні, яке забезпечує поступове ускладнення музично-ігрових завдань. Ускладнення музично-ігрових завдань слід здійснювати залежно від:

а/ засобів музично-ігрової діяльності, які використовуються у роботі з молодшими школярами /емпіричні, теоретичні/;

б/ видів музично-ігрових занять /вокально-хорових, інструментальних/;

в/ наявності зображувальних засобів, співвідношення музично-естетичного досвіду та можливостей виконання музично-ігрових завдань;

г/ форм та методів організації виконання творчих музично-ігрових завдань.

Проведене теоретичне та експериментальне дослідження розкриває специфіку роботи педагога щодо розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів у процесі музично-ігрової діяльності. Проблема формування музично-творчих здібностей молодших школярів розглядається нами як умова активного збагачення емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку, як суттєвий фактор усвідомлення ними художньо-образного змісту музики. Музично-творчі здібності молодших школярів формуються у педагогіч-

но організованій музично-ігровій діяльності. Причину нетворчих проявів у дітей в процесі музичного навчання можна вбачати в тому, що учням пропонують такі ігрові завдання, які мають "єдино" правильне рішення. Але ж навички відходу від відомих та знайомих музично-ігрових"відповідей", оригінальність і самостійність мислення, розвиток фантазії та уяви можуть проявлятися тільки тоді, коли учням запропоновані такі музично-ігрові завдання, які припускають повну самостійність у виборі різноманітних засобів вирішення питань та дають можливість запропонувати найбільш цікаве рішення завдань.

Розвиток музично-творчих здібностей - це не тільки удосконалення їх, але й взаємодія між ними. Ці вихідні позиції дозволили нам оптимістично дивитись на факт включення дослідницьких завдань, на вияв музично-ігрових та зображально-творчих здібностей у молодших школярів. За результатами проведеного дослідження ігрове завдання виявляє у дітей здібність мислити музичними образами, передавати настрій та відбирати музично-художні виражальні засоби для створення цього образу.

Проведена дослідно-експериментальна робота виявила, що найбільш ефективним засобом розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів є творчі завдання, з яких найбільш показовими та результативними є імпровізаційні вправи. Вони сприяють прискоренню процесу розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів.

Статистичний аналіз матеріалів формуючого експерименту свідчить про ефективність запропонованих шляхів розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів у процесі ігрової діяльності. Якщо на початку експериментальної роботи рівень розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів відпові-

дав низькому ступеню рівня, то на заключному етапі експери-, менту, згідно результатів експериментальної групи, відповідав високому рівню. Теоретичні та експериментальні матеріали д слідження підтверджують гіпотезу про те, що ефективні шляхи розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів в ігровій діяльності можуть бути досягнуті завдяки такій організації педагогічного процесу, який засновано на вивченні інтересів, потреб та ціннісних орієнтацій дітей молодшого шкільного віку; на знанні та вмінні використовувати на практиці основні психолого-педагогічні механізми розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів; на умінні визначати рівень розвитку музично- зорчих здібностей дітей і відповідно до цього створювати педагогічні умови для оптимального розвитку цих здібностей.

Виконана робота не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку музично-творчих здібностей молодших школярів. Подальшого дослідження потребують питання, пов"язані з розробкою механізмів розвитку музично-творчих здібностей та їх функціонування, значення творчих /імпровізаційних/ завдань у вирішенні цієї проблеми, розробки програм поетапного розвитку музично-творчих здібностей учнів дитячих музичних шкіл та музичних студій.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

I. Взаємодія школи та клубу у музично-естетичному вихованні дітей. / Проблеми активізації діяльності закладів культури та мистецтва по підвищенню духовного потенціалу особистості. - Частина П. - К., 1989. - С.66-68. /У співавт./

2. Виховні можливості гри як засобу патріотичного та інтернаціонального виховання школярів. / Актуальні питання пат-

ріотичного та інтернаціонального виховання засобами культури на сучасному етапі. - Харків: ХДІК, 1989. - С.96-98. /У співавт./

3. До питання розвитку творчих здібностей дітей засобами музично-ігрової діяльності. / Інститут культури на сучасному етапі. Тези доповідей викладачів та аспірантів науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю КДІК, 2-5 лютого 1993 р. - К., 1993. - С.46-47.

4. До питання діагностики музично-творчих здібностей дітей. / Культурно-просвітницька діяльність у сучасних умовах. Тези наукової конференції викладачів та аспірантів культурологічного факультету КДІК. - К., 1994. - С.106-107.

Алейников М.М. Развитие музыкально-творческих способностей младших школьников в игровой деятельности.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.02 - методика преподавания музыки и методика музыкального воспитания, Киевский государственный институт культуры, г.Киев, 1995 г.

Защищается 4 научные работы, в которых содержатся теоретические и практические исследования развития музыкально-творческих способностей младших школьников в процессе игровой деятельности. Установлены педагогические условия совершенствования данного процесса, определены принципы, методы и формы развития музыкально-творческих способностей младших школьников.

Ключові поняття: музично-творчі здібності, школярі, ігрова діяльність.

Aleinikov M.M. Developings junior students' aptitude for musical creative work in playing activities.

Thesis for the candidate of scientific degree in pedagogics 13.00.02 - Methods of teaching music and organizing music activities. Kiev State Institute of Culture. Kiev, 1995.

Presented are four scientific works comprising theoretical and practical research into developing junior students aptitude for musical creative work in playing activities.

Pedagogical conditions of improving this process are set, principles, methods and forms of developing junior students' aptitude for musical creative work are determined

Друк. ІПК ПК. Зам. 212 Тир. 100